

Magazine
over onderwijs

2021 - 2022

9 789090 355542

inbalans

Innovatie

€ 14,95

Inclusief onderwijs en sociale inclusie lijken hand in hand te gaan

Minou Kneplé

Is er een aparte plek nodig voor leerlingen met complexe leer- gedrags- of fysieke problematiek? Zijn deze leerlingen gebaat bij een speciale school, met gespecialiseerde medewerkers die kunnen voorzien in hun specifieke ondersteunings- en onderwijsbehoefte? Of is speciaal onderwijs niet langer de beste optie en vinden zij hun weg beter met passende vormen binnen het reguliere onderwijs? Krijgen zij zo voldoende handvatten om na hun inclusieve schoolloopbaan ook 'sociaal inclusief' deel te nemen aan de maatschappij?

In 2021 is bij onze opdrachtgever Koninklijke Auris Groep een onderzoek gestart naar de toekomst van het Voortgezet Speciaal Onderwijs voor kinderen in de VSO leeftijd met gehoorproblemen of taalontwikkelingsstoornissen (cluster 2). Koninklijke Auris Groep heeft de maatschappelijke beweging naar meer inclusief onderwijs al in een vroeg stadium omarmd en verwerkt in haar koersplannen.

Tegelijkertijd zag de organisatie het aandeel leerlingen in het VSO sterk dalen ten tijde van de uitvoering van de Wet passend onderwijs (2014-2019). Deze opvallende daling gaf aanleiding om te onderzoeken hoe het toekomstig VSO voor kinderen met gehoorproblemen en taalontwikkelingsstoornissen eruit zou kunnen zien. De organisatie wilde hierin de perspectieven voor inclusief onderwijs betrekken. In het onderzoek is gestart met te duiden wat medewerkers verstaan onder inclusief onderwijs. Hiervoor is literatuur uit internationaal en nationaal onderzoek gebruikt. In dit artikel gaan wij in op een selectie van deze literatuur die de context en betekenis van inclusief onderwijs onderbouwt.

De definitie die voor het project van Koninklijke Auris Groep het meeste betekenis gaf, komt uit onderzoek van Floor Kaspers (2019). Zij geeft de volgende definitie, gebaseerd op Gordon Porter, pionier op het gebied van inclusief onderwijs in Canada:

Inclusief onderwijs is onderwijs waarin kinderen vanuit allerlei achtergronden met én zonder beperkingen samen spelen, werken en leren:

- op een toegankelijke school in hun eigen omgeving,
- die hun ouders hebben uitgekozen,
- dezelfde school waar ze heen zouden gaan als ze geen handicap hadden.

Inclusief onderwijs is open voor iedereen, toegankelijk in alle aspecten en dus met de nodige ondersteuning en zorg waar die nodig is voor optimale ontwikkeling.

Onderzoek in Nieuw Zeeland (Alesech en Nayar, 2020) sluit aan bij de opbrengst van onderzoek in Noorwegen en noemt vijf pijlers voor sociale acceptatie en inclusie van leerlingen met speciale onderwijsbehoeften. Deze vijf, onderling samenhangende, pijlers zijn:

- 1 op alle niveaus in de school een positieve attitude ten opzichte van leerlingen met speciale onderwijsbehoeften,
- 2 een geïndividualiseerde benadering in het curriculum,
- 3 specifieke kenmerken en kwaliteiten van leerkrachten om het onderwijs aan alle leerlingen te kunnen verzorgen,
- 4 effectieve lessen en leermogelijkheden op basis van beproefde methodieken,
- 5 ondersteunende wet- en regelgeving om randvoorwaarden te regelen.

In veel internationale onderzoeken naar inclusief onderwijs wordt ook de cruciale rol van de schoolleider, de leraar en het curriculum belicht.

Terug naar de Nederlandse situatie. De rapportage 'de staat van het onderwijs 2020 (voortgezet) speciaal onderwijs' toont aan dat de arbeidsmarktperspectieven van leerlingen die uitstromen van voortgezet speciaal onderwijs naar mbo of arbeid niet rooskleurig zijn. Dit maakt het voor deze speciale scholen des te belangrijker zich bewust te zijn van de samenhang tussen meer inclusief onderwijs en sociale inclusie.

In 2018 heeft the European Agency for Special Needs and Inclusive Education (EASIE) een samenvattend overzicht gemaakt van diverse onderzoeken die zijn gedaan naar het verband tussen inclusief onderwijs en sociale inclusie op latere leeftijd. Samengevat tonen de onderzoeksresultaten aan dat bij vergelijkbare groepen mensen die lange tijd speciaal onderwijs hebben gevolgd, en in het bijzonder in de VO-leeftijd en ouder, ook op latere leeftijd in hun sociale leven en in hun werk minder inclusie zichtbaar is.

Bovenstaande ondersteunt het belang van meer inclusief onderwijs, binnen de context van een brede, reguliere school waar alle leerlingen samen leren en werken.

Maar naast voordelen en goede voorbeelden van (meer) inclusief onderwijs, is ook een relativering te maken. Uit de data van EASIE blijkt dat geen van de 28 onderzochte landen een volledig inclusief systeem heeft waarbij 100 procent van de leerlingen regulier onderwijs volgt en ze minimaal 80 procent van hun tijd met hun peers onderwijs krijgen. In elk land wordt gebruik gemaakt van verschillende vormen van afzonderlijke specifieke voorzieningen voor (kleine) groepen leerlingen met speciale onderwijsbehoeften. Het gaat dan om separate scholen, klassen en/of afdelingen. Verder zien we verschillende vormen van buitenschools onderwijs, zoals thuis-onderwijs of een door andere sectoren ingerichte voorziening.

Inclusief werken en leren kent dus grenzen. Zowel in de literatuur als in de gesprekken met verschillende stakeholders die geraadpleegd zijn in het onderzoek van Koninklijke Auris Groep, wordt benadrukt dat volledig inclusief onderwijs (nog) niet realistisch is. Er zullen altijd leerlingen zijn die zich ook met veel ondersteuning in de reguliere setting niet goed ontwikkelen. Dat kan volgens de stakeholders (professionals intern & extern, ouders en leerlingen) zowel op onderwijskundig vlak (leerresultaten) zijn als op het gebied van de sociaal emotionele ontwikkeling en het welbevinden.

Meer inclusieve onderwijsconcepten zoals bij Koninklijke Auris Groep onderzocht, zijn 'school-in-school' en het werken met 'onderwijspakketten'. Deze onderwijsconcepten bieden een opmaat naar inclusief onderwijs. De concepten zijn uitgewerkt tot twee scenario's. Beide scenario's worden door de projectgroep als haalbaar gezien, echter er is geen scenario dat van alle geraadpleegde stakeholders de voorkeur krijgt. Het scenario Onderwijspakketten wordt gezien als het meest inclusief. Het scenario School-in-school past goed voor leerlingen die aangewezen blijven op de meer speciale setting. Dit toont aan dat er niet één vorm of concept is dat voor elke doelgroep en onderwijsinstelling werkt.

Uit de analyse voor meer inclusieve scenario's, kwam tevens naar voren dat het altijd van belang is om samen te werken met alle betrokkenen in het onderwijsleerproces van de leerling. Samenwerkingspartners zijn bijvoorbeeld onderwijsinstellingen per cluster, samenwerkingsverbanden, reguliere scholen en speciale scholen in de regio, regionale en lokale oudergeledingen en scholen, zorgverleners, ambulantlyn dienstverleners.

Om deze samenwerking te organiseren is beter en georganiseerd overleg nodig tussen deze partijen. Dat wordt een belangrijke opgave voor onderwijsinstellingen die aan de slag gaan met (meer) inclusief onderwijs in relatie tot passend onderwijs.

Binnen passend onderwijs bestond reeds behoefte aan een betere en gestructureerde overlegstructuur zonder schotten. Binnen passend onderwijs kon dat met minder partijen dan vereist voor inclusief onderwijs. Hier is dan ook een wereld te winnen. Een goed begin is het initiatief voor een nieuwe samenwerkingsvorm tussen schoolleiding, leraren, zorgprofessionals, leerlingen en hun ouders. In het kwalitatieve gesprek tussen deze belanghebbenden ontstaan mooie, inclusieve oplossingen.

Het project van de Koninklijke Auris Groep toont aan dat de beweging van passend naar meer inclusief onderwijs vraagt om een heldere strategie en volharding op langere termijn. Dat is geen eenvoudige opgave, wel een dankbare. In de kern gaat het altijd om slim en goed organiseren van de menskracht en de kwaliteiten die nodig zijn voor realisatie van meer inclusief onderwijs voor alle leerlingen in Nederland.

Onderwijs passend maken

Sinds 2014 werken we in het Nederlands onderwijs volgens de wet Passend Onderwijs. In deze wet staat omschreven dat alle leerlingen een plek krijgen op een school die past bij hun kwaliteiten en hun mogelijkheden. Passend onderwijs moet ervoor zorgen dat elk kind het beste uit zichzelf haalt. En scholen bieden daarom extra hulp aan leerlingen die dit nodig hebben, waaronder kinderen met leer- of gedragsproblemen. Hiermee wil de overheid bereiken dat:

- alle kinderen een plek krijgen die past bij de onderwijsondersteuningsbehoefte,
- een kind naar een gewone school gaat als dat kan,
- een kind naar het speciaal onderwijs gaat als intensieve begeleiding nodig is,
- scholen de mogelijkheden hebben voor onderwijsondersteuning op maat,
- de kwaliteiten en de onderwijsbehoefte van het kind bepalend zijn – niet de beperkingen,
- kinderen niet meer langdurig thuis komen te zitten, omdat er geen passende plek is om onderwijs te volgen.

Scholen hebben een zorgplicht binnen de wet Passend Onderwijs. De zorgplicht heeft tot doel dat scholen de leerlingen-zorg- en extra begeleiding op scholen transparant en kwalitatief goed organiseren. Zij werken hiervoor samen met de samenwerkingsverbanden in de regio. In de kamerbrief voortgang & evaluatie passend onderwijs, juni 2019, zijn de effecten van 5 jaar passend onderwijs helder verwoord door toenmalig minister Slob. Belangrijkste lessons learned in een notendop:

- Hulp aan leerlingen met een complexe

ondersteuningsbehoefte kan beter en sneller. Er is behoefte aan ontschotting tussen de diverse zorg- en onderwijs-aanbieders rondom het kind en zijn ouders.

- Leerling, leraar, ouder en ander ondersteund (zorg)personeel willen evenredig zeggenschap in het bedenken van een aanpak die het beste is voor een (individuele) leerling.
- De rol en uitvoering door samenwerkingsverbanden is te divers of diffuus.
- Leraren, in het bijzonder in het regulier onderwijs, kunnen beter worden geëquipeerd en ondersteund om leerlingen met een ondersteuningsbehoefte goed te begeleiden.
- Er is meer verbinding nodig tussen leraren in speciaal en regulier onderwijs.
- Er is meer differentiatie en maatwerk nodig voor leerlingen met een complexe ondersteuningsbehoefte.
- Veel mensen zijn benieuwd hoe zo passend mogelijk onderwijs en zo inclusief mogelijk onderwijs samenhangen. De Wet passend onderwijs ging niet over inclusief onderwijs.

Dit laatste aandachtspunt is een interessante. De behoefte aan duiding van de begrippen passend en inclusief onderwijs groeit. Als gesteld wordt dat passend onderwijs niet ging over inclusief onderwijs, wat is inclusief onderwijs dan eigenlijk? En waar kunnen we een samenhang tussen deze begrippen ontdekken? Dit is immers van belang als inclusief onderwijs ook toekomstbestendig onderwijs is dat aansluit bij elke leerling met zijn specifieke onderwijs- en ondersteuningsbehoefte en zijn talenten.

Verder is nog een andere duiding van belang, namelijk de toegevoegde waarde van het speciaal onderwijs. In ons land maakten in 2020 bijna 70.000 leerlingen gebruik van een vorm van speciaal onderwijs. Dit onderwijs wordt verzorgd in 645 scholen onder 80 besturen. In totaal volgen iets meer dan 5% van de schoolgaande kinderen van 4-18 jaar een vorm van speciaal onderwijs, opgedeeld in cluster 1 t/m 4. De leerlingenpopulatie is zeer divers. Kinderen die gebruik maken van speciaal onderwijs hebben een andere ondersteuningsbehoefte dan leerlingen die regulier onderwijs volgen. Inzoomend op de leerlingenpopulatie zien we de eerste jaren na de invoering van de Wet passend onderwijs in 2014 een daling van het leerlingenaantal in zowel het speciaal als het voortgezet speciaal onderwijs. De afgelopen 3 jaar nam het aantal leerlingen in het speciaal onderwijs elk jaar weer iets toe. In 2019 betreft het een toename van 1.201 leerlingen. Op 1 oktober 2019 stonden er in het (v)so in totaal 69.822 leerlingen ingeschreven. Dat is nog altijd iets minder dan bij de invoering van de Wet passend onderwijs, toen het (v)so in totaal 70.989 leerlingen telde, maar we zien na een sterke daling in de eerste jaren van passend onderwijs dus ook weer een relatief sterke toename. En hiermee blijven de percentages leerlingen in speciaal onderwijs ook ten tijde van de wet Passend Onderwijs relatief stabiel (rond 5%).

Bron: de staat van het onderwijs 2020, (voortgezet) speciaal onderwijs

rĳnconsult onderwijs

